

Магдич Т.П. *Формування читацької грамотності на уроках української мови учнів 10-11-х класів на основі компетентнісного підходу.* Книга в академічному дискурсі: філологічний, методичний та мистецтвознавчий аспекти: збірник наукових праць (за матеріалами всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції)/За заг. редакцією К. Я. Климової. – Житомир: Видавництво ЖДУ ім.І.Франка, 2018.– С.155-159

Магдич Т. П.,
аспірантка,
кафедри лінгвометодики та культури фахової мови
(Житомирський державний університет імені Івана Франка)

Формування читацької грамотності на уроках української мови учнів 10-11-х класів на основі компетентнісного підходу

У контексті ключових підходів сучасної освіти (компетентнісний, особистісно орієнтований і діяльнісний) шкільний предмет «Українська мова» є засобом розвитку й соціалізації учнів, становлення їх як особистостей і громадян своєї країни. Здобуті у процесі навчання української мови знання, набуті вміння й навички мають бути опорою, яка дасть учням змогу реалізувати себе в житті, стати носіями культури свого народу, ініціаторами відновлення й збереження найкращих культурних традицій свого народу [6]

Сучасна мовна освіта має формувати компетентного мовця, національно свідому, духовно багату мовну особистість.

Відповідно до напряму профільного навчання (рівень стандарту) визначено такі завдання вивчення української мови в 10-11 класах:

- формування ціннісного ставлення до української мови як державної мови України;
- формування предметної і ключових компетентностей;
- формування духовного світу учнів, цілісних світоглядних уявлень, системи загальнолюдських, національних, особистісних ціннісних орієнтирів;

- навчання засобами мови пізнавати світ, облаштовувати гармонійне співіснування в ньому, зберігати й передавати культурні набутки, виражати емоції й почуття, розв'язувати життєві проблеми;

- формування мовленнєвої культури, раціональної мовленнєвої поведінки;
- розвиток логічного і критичного мислення, творчої уяви;
- формування мовного смаку, мовного чуття і мовної стійкості, сприяння усвідомленню краси й естетики української мови [6; 3-4].

Однією з особливостей процесу навчання української мови учнів 10-11 класів є водночас зосередження уваги на виявленні інтересів і здібностей старшокласників, що можуть бути визначальними у виборі професії; розвиткові оргдіяльнісних умінь, формуванні здатності працювати в колективі й індивідуально; формуванні вмінь приймати рішення і бути відповідальним за нього; розвиткові вмінь ставити цілі й системно працювати над реалізацією їх; формуванні внутрішнього потреби самонавчання і самовдосконалення.

Освітні цілі продовжують коригувати акценти в навчанні від виняткового накопичення та запам'ятовування інформації до залучення більш широкого контексту для знань.

Зі стрімким розвитком інформаційних технологій та необхідністю щодня отримувати та обмінюватися все більшою кількістю інформації професійне й суспільне життя зумовлює необхідність по-новому підійти до такого виду мовленнєвої діяльності як читання.

Відповідно до нової Програми з української мови для загальноосвітніх навчальних закладів з українською мовою навчання 10-11 класи (рівень стандарту), що запрацює з 1 вересня 2018 року до формування всіх видів мовленнєвої діяльності підходити потрібно комплексно, що забезпечить реалізацію ключових компетентностей на уроці української мови [6].

А також, у зв'язку з участю України 2018 року в Програмі міжнародного оцінювання учнів PISA (programme for international student assessment), ми традиційно і нестандартно маємо підійти до опрацювання текстів на уроках української мови.

Дослідження PISA має на меті визначити, наскільки учень зможе використовувати знання і уміння, отримані в школі, за можливих життєвих труднощів і викликів, протистояти яким ці знання й уміння зможуть допомогти. Отже, PISA має визначити, наскільки в учнів розвинена здатність до читання, розуміння й інтерпретації різноманітних текстів, з якими вони матимуть справу в повсякденному житті.

Варто зазначити, що дослідження зосереджується не на знанні програмного матеріалу, а на усвідомленні загальних принципів та ідей наукової теорії, здатності до використання отриманих у школі знань і умінь у реальних життєвих ситуаціях.

Тому і за Програмою з української мови і за міжнародними дослідженнями найкращим підходом до навчання мови є текстоцентричний.

Текст – універсальний засіб, що може бути застосований на різних уроках, сприяти реалізації методів навчання, усіх поставлених цілей на уроці [6;4].

Опрацьоване нами методичне видання «PISA: читацька грамотність» дає визначення поняття «читацька грамотність» - це розуміння, використання, оцінювання, осмислення писемних текстів і виявлення зацікавленості ними з метою досягнення певних цілей, розширення своїх знань і розвитку читацького потенціалу, готовності до активної участі в житті суспільства [10].

У дослідженні PISA читацьку грамотність визначають як спільний результат трьох взаємопов'язаних джерел впливу: читача, тексту й завдання. Ці три виміри взаємодіють у широкому соціокультурному контексті. Тобто в різноманітних ситуаціях, де виникає потреба в читанні.

Тому на основі роботи з опрацювання різнотематичних та різностильових текстів формуємо читацьку грамотність учнів на уроках української мови та можемо реалізувати формування ключових та предметної компетентностей на уроках української мови.

Виявлено, що категорія «грамотність», яка використовується у міжнародному дослідженні як ключовий компонент системи моніторингу якості освіти, співвідноситься з категорією «ключова компетентність»

Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти (Україна) [2; 8-9].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Особливості організації та проведення Міжнародного дослідження якості освіти PISA висвітлено в працях Н. Бобак, А. Васильченко, М. Демидової, Г. Ковалевої, Н. Кошеленко, К. Краснянської, Н. Марочко, О. Мартинюк, Т. Мешкової, Г. Мурніної, С. Оксамитної, А. Джурило, М. Кічули та інших. Проте з огляду на важливість результатів вже проведених досліджень для створення ефективної вітчизняної системи моніторингу та оцінювання якості загальної середньої освіти виникає та формування читацької грамотності ідентичної до ключових компетентностей є необхідність ґрунтовного аналізу його мети та завдань, особливостей реалізації та відповідного інструментарію у проекції на актуальні проблеми освітньої галузі України.

«Грамотність» у дослідженні PISA трактується як вміння учня застосовувати знання і навички в повсякденній діяльності (удома, у процесі навчання тощо). Зокрема, читацька грамотність – здатність учня читати, розуміти й інтерпретувати різні тексти, в тому числі й вміння робити власні висновки, знаходити в тексті потрібну інформацію тощо; математична грамотність – здатність учня визначати й усвідомлювати роль математики в сучасному світі, вміння використовувати математику в повсякденному житті; природничо-наукова грамотність – уміння пояснювати наукові явища, робити обґрунтовані висновки про них, усвідомлювати вплив науки і технологій на зміну матеріального, інтелектуального та культурного середовищ [10; 5-6].

Згідно із Державним стандартом базової і повної загальної середньої освіти, компетентність – це «набута у процесі навчання інтегрована здатність учня, що складається зі знань, умінь, досвіду, цінностей і ставлення, які можуть цілісно реалізовуватися на практиці» [3]. Таким чином, результати оцінювання функціональної грамотності за PISA можуть розглядатися як показники сформованості ключових компетентностей учнів.

За типологією читацьких процесів 2018 року [10; 7-8], виділяють таку послідовність когнітивних процесів під час формування читацької грамотності:

- вільне читання;
- знаходження інформації;
- розуміння тексту;
- оцінювання й осмислювання тексту.

Вільне читання – здатність особи читати слова та зв'язний текст управно й автоматично, а також опрацьовувати значення слів і зміст текстів, щоб зрозуміти загальне значення тексту [10; 7]

Знаходження інформації передбачає вміння учнів прочитувати текст та знаходити і виокремлювати потрібну інформацію, звертати увагу на необхідне у тексті, відкидаючи зайве [10; 7].

Розуміти текст означає сприймати безпосереднє значення тексту, його основну ідею, приховану зовні [10].

Останній когнітивний процес один із найскладніших, що передбачає певний рівень розвитку мисленнєвих процесів – це оцінювання і осмислення інформації в тексті. Ця остання в алгоритмі дія є аналогом таких мисленнєвих процесів як аналіз і систематизація інформації та вміння робити висновки учнями 10-11 класів.

Такий алгоритм, на нашу думку, тісно пов'язаний з алгоритмом розвитку критичного мислення. Аналіз багатьох психолого-педагогічних досліджень дає підстави стверджувати, що критичне мислення – це теж мисленнєвий процес, що дає можливість людині здійснювати оцінку, обґрунтування, аналіз і вибір власної позиції, думок, дій, вчинків [5;10].

Тому й серед основних методів та прийомів розвитку критичного мислення виокремлюють методи і прийоми роботи з різними видами текстів: метод опорних слів, подвійний щоденник, спрямоване читання або читання із зупинками, читання з маркуванням тексту, читання в парах [5;11].

Таким чином, вважаємо, що формування читацької грамотності учнів 10-11-х класів на уроках української мови є основною передумовою формування

ключових компетентностей учнів. Оскільки сучасне суспільство та технологічний прогрес вимагають від молоді опрацювання великої кількості інформації, в тому числі й інтернетджерел, необхідним є вміння швидко та якісно опрацьовувати інформацію, виокремлювати головне та вміти застосувати у подальшому житті. Тому й на уроках української мови універсальним засобом формування основних компетентностей залишається текст. Але вважаємо за необхідне урізноманітнити форми роботи з текстом, різновиди завдань до тексту на основі методів та прийомів розвитку критичного мислення, що й лежить в основі формування читацької грамотності учнів.

Список використаних джерел та літератури

1. PISA. Програма міжнародного оцінювання учнів: [Інформаційні матеріали]: [буклет] / укладачі Т. Вакуленко, С. Ломакович; Український центр оцінювання якості освіти. – К., 2016. – 36 с.
2. Головка М. В., Науменко С. О. PISA- 2018 як індикатор стану загальної освіти в Україні // Український педагогічний журнал Інституту педагогіки НАПН України. – 2017. – № 2. С. 8-20
3. Державний стандарт базової і повної загальної середньої освіти, затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 23 листопада 2011 р. № 1392 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1392-2011-п>
4. Джурило А. П. Реформування загальної середньої освіти у Федеративній Республіці Німеччина : автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01 / А. П. Джурило ; НАПН України, Ін-т педагогіки. – К., 2015. – 20 с. Джурило А. П. Реформування загальної середньої освіти у Федеративній Республіці Німеччина : автореф. дис. канд. пед. наук: 13.00.01 / А. П. Джурило ; НАПН України, Ін-т педагогіки. – К., 2015. – 20 с.
5. Навчаємо мислити критично: посібник для вчителів / автори-укладачі О.І.Пометун, І.М.Сущенко. – Д.: ЛІРА, 2016.- 144с.
6. Навчальна програма з української мови для загальноосвітніх навчальних закладів з українською мовою навчання **10-11 класи РІВЕНЬ СТАНДАРТУ** чинна з 1 вересня 2018 року. [Електронний ресурс]. – режим доступу: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/navchalni-programi-dlya-10-11-klasiv>.
7. Науменко С. О. Тестові технології оцінювання компетентностей учнів: міжнародний досвід / С. О. Науменко // Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології. – 2014. – № 6 (40). – С. 19–30.

8. Нова українська школа. Концептуальні засади реформування середньої школи [Електронний ресурс] / Міністерство освіти і науки України. – К.: МОН України, 2016. – 40 с. – Режим доступу: <http://mon.gov.ua/%D0%9D%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D0%BD%D0%B8%202016/12/05/konczepczyia.pdf>
9. Пометун О. Енциклопедія інтерактивного навчання. – Київ, 2017. – 95с.
10. Посібник PISA: читацька грамотність [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://pisa.testportal.gov.ua/wp-content/uploads/2018/01/PISA_Reading.pdf
11. Програма міжнародного оцінювання читацької грамотності. / Вісник. Тестування і моніторинг в освіті. – 2012. - №1-2, С. 61-84